

ÚVODNÍK

Moderní technologie, člověk a právo

Redakce *Právníka*, jak si pravidelní čtenáři našeho časopisu již zvykli, čas od času využívá různých výročí k uspořádání čísla, v němž se přispěvatelé vyjadřují z různých úhlů pohledu k určitému tématu. Články v tomto sešitu se zaměřují na problematiku vztahu práva a moderních technologií. Děje se tak u příležitosti třicátého výročí slavnostního připojení Československa k internetu, k němuž došlo 13. února 1992 v pražských Dejvicích z posluchárny číslo 256 Fakulty elektrotechnické Českého vysokého učení technického.

Moderní technologie přinášejí nebyvalé možnosti. I v minulosti se objevila technická řešení ve své době moderní, která měla vliv na člověka, společnost a možnosti zkoumání, poznávání a ovlivňování světa. Namátkou: kolo, čerpadlo, knihtisk, parní stroj, železnice, štěpná jaderné reakce, kardiostimulátor. Patří k přirozenosti člověka, že stále usiluje měnit, zdokonalovat, vymýšlet nová řešení nebo o nich alespoň snít. „*My přijdem!*“ volal v roce 1878 ke hvězdám *Jan Neruda* nadšený z cvalu parních lokomotiv a spřahající blesk k myšlenkám, aniž tušil, že uplyne celé století, než se do vesmíru vydá první Čech. Dnes již jednotlivé počiny objevování a dobývání kosmu nepatří k událostem, které by budily všeobecný úžas a plnily první stránky novin. Koho z těch, kdo vědí o Gagarinovi a Vostoku 1 nebo Armstrongovi a Apollu 11, vzrušila třeba zpráva o misi STS-82 raketoplánu Discovery, k níž došlo na den přesně pět let po připojení Československa k internetu?

Jistěže ani začlenění největšího z malých evropských států do „sítě sítí“, navíc pár měsíců před jeho rozpadem, nebylo ničím globálně světoborným. Tím byla spíše první krátká textová zpráva z mobilního telefonu, jejíž třicetiletí se letos dovrší 3. prosince. Ostatně ani u nás možnost využívat internet nezbudila tehdy nějaký mimořádný ohlas. Internetu se v našich zemích otevřela cesta k všeobecnému používání až po liberalizaci digitálního trhu na přelomu let 1995 a 1996. Dnes jde o úkaz pevně spojený s aktuálními časy. Kdo uvažuje, co je typické pro přítomnost, zřejmě ho nejprve napadnou právě web a internet: usnadnily propojení velkého množství lidí v celoplanetární pavučině. Digitalizace dat umožňuje prostřednictvím webových vyhledávačů nacházet informace s minimální investicí času a námahy. Jde o technologické zařízení tak prosakující do našich životů, že jiné zázraky techniky ustupují ve vnímání přítomnosti do pozadí. Ve stínu internetu jsou třeba velký hadronový urychlovač (LHC) spuštěný v roce 2008, zařízení S.A.W.E.R., využití technologie mRNA ve farmacii nebo pokroky při výzkumu Marsu. Rozvoj robotizace a automatizace různých procesů vnímá průměrný obyvatel státu nanejvýš přes chytré telefony, robotické vysavače a 3D tiskárny.

Na technický pokrok postupně reaguje i právo. Stejně jako byl pro zákonodárce XIX. století výzvou rozvoj železnic a vznik automobilismu, na něž se u nás postupně reagovalo od vydání předpisů o ručení železničních podniků (1869) nebo o jízdě silničními parostrojí (1875) až po zákony současné doby, a pro zákonodárce XX. století třeba letectví (kodifikované u nás nejprve zákonem z roku 1925) nebo využití jaderné energie (reflektované zprvu v roce 1976 stavebním zákonem), nastupují před zákonodárce tohoto století nová zadání. Podobně jak se postupně vyvíjelo dopravní, jaderné nebo medicínské právo od svých prvních úprav, čeká analogická cesta i zákonné regulace dalších technologií, jež dnes označujeme jako moderní. Naše redakční výzva z loňského května oslovila možné přispěvatele

k zaměření na tuto problematiku. Výsledkem byl značný ohlas zájemců do dnešního čísla přispět. Uveřejňujeme ani ne třetinu z nabízených příspěvků: ty, které obstály v recenzním řízení a jejichž autoři zvládli konečnou úpravu svých textů v termínech nezbytných pro technickou přípravu čísla.

Snad se hodí připomenout, že od vynálezů luku, bronzu a kola se toho do dnešních dob sice mnohé změnilo, ale určující algoritmy chování a myšlení lidí zůstávají v podstatě stejné. Efialtovo zrădcovství se nijak neliší od proradnosti moderních zrădců, dilema Antigony se neliší od lidských dilemat dneška. Aktuálně se veřejný prostor plní slovy jako *fake news*, *hoax*, *post-truth* nebo *post-fact*. Nejedem má za to, že označují něco nového, co tu nikdy nebylo, jedinečného pro naši dobu. Covid-19 a koronavirové mutace ohrožující naše zdraví i životy, ale i opatření, jimiž se veřejná moc snaží už přes dva roky bránit infekci, vyvolávají gejzíry názorových válek, protestů a hádek, kde se to *fake news* a *hoaxy* jen hemží. Inu, kdo si přečte *A Journal of the Plague Year: Being Observations or Memorials, Of the most Remarkable Occurrences, Wellk as Privat*, od jehož prvního vydání uplyne příští měsíc tři sta let, zjistí, že *Daniel Defoe* vylíčil v *Deníku morového roku* obdobné reakce lidí na nákazu a na obranu před ní, včetně šíření falešných a poplašných zpráv a jejich popírání, jaké pozorujeme i dnes.

Příběh lidského druhu je klikatý, složitý a přece v leccěms stále stejný. Moderní technologie mohou život usnadnit, ale pojí se s nimi rizika. Hlavně však mohou sloužit také k vytváření nových forem nevolnictví. Ani to není stigma postmoderní doby. Na hrozbu, že člověk se vlivem technického pokroku, nových forem práce a bytnění státu lehce může stát z lidské bytosti jen „číslem, jednotkou mezi tisíci“ upozorňoval už *Emil Svoboda*. Moderní technologie mohou usnadnit a zkrášlit lidem život, mohou také zplodit *Metro-polis* a *Panopticon*. Takovým záměrům, stateční právníci často bránili, ale, jak víme, jiní opakovaným snahám despotismu umetali cestu.

Redakce děkuje autorům příspěvků přijatých do tohoto monotematického čísla. Komise složená převážně z členů redakční rady vybrala stať, kterou považovala za vědecky nejprínosnější. Členové komise *Karel Eliáš*, *Mária Patakyová*, *Josef Skála*, *Michal Šejvl* a *Jan Wintř* se vyslovili pro studii *Jakuba Handřlici* s názvem *Nemesis nových technologií v jaderném právu*. Autor obdrží od vydavatele *Právnicka* mimořádný honorář ve výši 12.000 korun.